

Тема 1. Історія політичних учень як складова частина науки про політику

1.1. Предмет історії політичної думки

Історія політичної думки – одна із важливих складових духовної культури людства. У ній сконцентрований величезний політичний досвід минулих поколінь, відображені основні напрямки попередніх досліджень політичної проблематики. Цей пізнавальний досвід, ідеї та досягнення минулого помітно впливають на політичні погляди, орієнтації, на теорію та практику сьогодення. У своїх спробах зрозуміти сьогодення й знайти шлях до кращого майбутнього люди зверталися й звертатимуться до історично апробованих положень, принципів, цінностей, бо це – необхідний спосіб людської орієнтації в історичному просторі та часі. Історія політичної думки дозволяє зрозуміти, як в боротьбі і зіткненнях різноманітних поглядів, позицій одночасно йшов і йде процес розвитку пізнання природи держави, поглиблювалися уявлення про свободу, справедливість, законність, «ідеальний» устрій держави, свободи людини, форми і принципи взаємин особи та влади тощо. Історією політичної думки вивчаються різноманітні форми вираження та фіксації знання, яке історично виникає та розвивається, ті теоретичні концепції, ідеї, в яких відображається історичний процес поглиблення пізнання політичних явищ. Поза предметом історії політичної думки знаходяться різноманітні фрагментарні, не розвинені до рівня самостійної та оригінальної теорії висловлювання, судження мислителів, громадських і політичних діячів, письменників, поетів і под. про політичні явища, хоч такі міркування можуть бути надзвичайно глибокими й цікавими.

У системі політичних знань історія політичної думки займає особливе місце. Як теоретично оформлений комплекс знань політичні вчення за своїм гносеологічним (грец. γνῶσις – пізнання та λόγος – знання) рівнем і характером історія політичної думки відмінна від інших форм відображення політичної дійсності – таких як різні уявлення, почуття, вірування, настрої тощо. Ці форми буденного, дотеоретичного пізнання, хоч і не входять безпосередньо в предмет історії політичних учень, але вельми важливі для розуміння реальної та конкретної ситуації формування і функціонування відповідних теорій. 1 Як синонімічні використовується низка інших назв, як-от: «історія політичних учень», «історія зарубіжних політичних учень», «всесвітня історія політичних учень» та под. Із історії ми черпаємо досвід, на основі досвіду утворюється найживучіша частина нашого практичного розуму. Й.-Г. Гердер, «Ідеї до історії філософії людства» 15 Тема 1. Історія

політичних учень як складова частина науки про політику Хоч історія політичної думки – дисципліна політологічна, значний вклад у її розвиток вносили й представники інших суспільствознавчих наук, насамперед, філософії. Конфуцій, Піфагор, Геракліт, Демокріт, Сократ, Платон, Арістотель, Епікур, Августин Аврелій, Т. Аквінський, Т. Гоббс, І. Кант, Г. Гегель та ін. є одночасно видатними постатями історичними постатями політичної думки.

Оскільки політична проблематика є об'єктом дослідження не лише політичної науки, але й низки інших гуманітарних наук (правознавство, філософія, соціологія, етика, психологія та ін.), то наголосимо, що кожна зі згаданих наук відрізняється специфікою вивчення політики як спільного об'єкта, має свій особливий предмет вивчення. Такий самобутній підхід пропонує й власне історія політичної думки. Предметна своєрідність історії політичної думки проявляється в тому, що відповідні політичні, політико-правові питання у її рамках висвітлюються під своєрідним кутом зору, в контексті специфічного понятійного апарату, в площині її особливих пізнавальних засобів, завдань і мети. Наприклад: – на відміну історії вчень про державу та право (як юридичної науки та навчальної дисципліни), історія політичної думки вивчає саме політичні форми теоретичного пізнання проблем розвитку суспільства та держави, у той час, як згадана юридична дисципліна акцентує на історії становлення та розвитку ідеї права, закону, держави, головних державно-правових інститутів у процесі формування людської цивілізації; – на відміну від історії філософії (соціальної філософії), відповідні філософські концепції держави та політики в рамках історії політичних учень висвітлюються з акцентом на політичний сенс розглянутих концепцій, на з'ясування специфічного об'єкта – політичних явищ і відносин. Історія політичної думки – одна з важливих складових частин духовної культури людства.

В ній знайшли відображення погляди мислителів кількох тисячоліть. Про становлення політичної думки можемо говорити із початком становлення політичної організації суспільства. Вона не може існувати поза політичною організацією суспільства. Політична думка розповідає нам про ідеї, погляди, концепції щодо шляхів завоювання влади й її реалізацію у специфічних, конкретно-історичних умовах. Як самостійна наука історія політичних учень формується у другій половині ХІХ ст. одночасно із розвитком політичної науки. Спочатку її трактували як аналіз політичних концепцій найвідоміших мислителів (Платон, Арістотель, Н. Мак'явеллі, Дж. Локк, К. Маркс та ін.). У їхній спадщині виокремлювали конструкції щодо

розуміння сутності влади, держави та механізмів керівництва державою. Поступово (з огляду на динаміку політичної практики, нові політичні виклики) перелік питань, на які шукали відповіді у великих теоретиків політики, збільшувався. У результаті у предметне поле історії політичних вчень потрапили не лише класики політичної думки, а й політичні програми, напрацьовані суб'єктами політичного процесу. Отже, розширилася сфера досліджень, яка нині охоплює, поряд із творами великих мислителів, як теоретичні документи, створені науковцями, політиками-практиками, так і продукти інституційні, розроблені в рамках держав, політичних партій (конституції, закони, програми) і под. Безумовно, історія політичної думки відіграє істотну роль як важлива історико-теоретична передумова розвитку сучасного політичного знання, удосконалення теоретичних розробок політичної проблематики. Сучасна політична наука розвивається на основі еволюції політичних ідей країн світу, нагромаджених знань, удосконалення методів аналізу політичної практики.

1.2. Історія політичної думки як навчальна дисципліна

Навчальна дисципліна «Історія політичної думки» («Історія політичних учень», «Історія зарубіжних політичних учень», «Всесвітня історія політичної думки») є важливим сегментом наукового знання, яке здобувають студенти уже з перших днів навчання на спеціальності «Політологія». Таке знайомство одразу на старті професійної підготовки пояснюється необхідністю первинного опанування базової інформації про еволюцію політичного вчення для подальшого якісного засвоєння навчального матеріалу. У системі політичних знань і політичної освіти історія політичної думки є самостійним науковим напрямком і дисципліною одночасно історичного та теоретичного профілів. Ця особливість обумовлена тим, що в рамках цієї політологічної дисципліни досліджується специфічний предмет – історія виникнення та розвитку теоретичних знань про державу, політику, історія еволюції політичних теорій. Структурно історія політичної думки охоплює вивчення політичних ідей старосхідних та античних держав, середньовічні вчення, підходи, народжені Відродженням, Реформацією та буржуазними революціями XVI–XVII сторіч, Просвітництвом. Особливо складовою історії політичних учень є період XVIII–XIX століть, коли відбувалося становлення багатьох теоретичних моделей. Чи не найбільший інтерес становить XX–XXI століття, коли формуються численні новітні методологічні та доктринальні підходи до аналізу політики. Метою історії політичної думки як навчальної дисципліни є: – вивчення та аналіз процесу історичної трансформації політичних учень – від зародження у старосхідних

депотіях до багатогранних підходів ХХІ ст; – формування у студентства системного уявлення про розвиток світової політичної думки як цілісного процесу концептуального осмислення теоретичних проблем політики та сфери державотворення; – узагальнення досвіду багатьох поколінь відомих мислителів, політичних діячів у вирішенні проблемних питань, пов'язаних із дослідженням засад формування політики, походженням природи та сутності політичних явищ, принципів взаємовідносин особи і держави. Не лінуйся читати давні книги, бо в них ти легко відшукаєш і те, що інші з такою працею знаходили в життєвому досвіді, і осягнеш все. Василій I Македонянин 17

Тема 1. Історія політичних учень як складова частина науки про політику

Викладання курсу «Історія політичної думки» ставить перед собою низку завдань: – вивчення історичної трансформації знань про політику в межах усієї хронології розвитку політичних ідей; – ознайомлення студентства із методологією вивчення політичних явищ і методикою професійної оцінки політичних концепцій; особливо складним та багатогранним це завдання є щодо політичних вчень ХХ – початку ХХІ століття; – формування у студентської політологічної спільноти навичок самостійного аналізу теоретичних робіт найбільших представників політичної думки для професійної орієнтації в загальносвітових тенденціях і перспективах розвитку досліджень в галузі держави, політики; – навчання студентів системному підходу до аналізу політичних учень, доктрин і теорій, допомога в оволодінні сучасними методами аналізу особливостей становлення та розвитку політичних доктрин від античності до сучасності; Вивчення курсу «Історія політичної думки» спрямоване на допомогу студентству ознайомитися з основними положеннями політичних теорій, а також змістом праць найвідоміших представників світової політичної думки на усіх еволюційних етапах. Для студента-політолога вивчення цього курсу значиме для набуття вміння аналітично представити зміст найважливіших політичних концепцій, оцінити їх роль і значення в розвитку методологічних підходів до формування теоретичної моделі пізнання політичних явищ. Освоєння курсу допоможе у оволодінні категоріально-понятійним апаратом політичної науки. Історію політичної думки можна розглядати як своєрідний духовний заповіт одних поколінь іншим, старших – молодшим. Її опанування дає можливість простежити, як формувалися політичні цінності тих чи інших народів, як еволюціонізували політичні підходи мислення. Вивчаючи виникнення і розвиток політичних поглядів мислителів різних періодів, ми знаходимо відповіді на низку питань, як-от: чим обумовлені їх поява та зміни в певній конкретно-історичній ситуації, коли і за яких умов виникли в суспільстві передові політичні погляди і теорії, яку роль ці передові погляди і

теорії відіграли в житті різних спільнот та ін. Пізнання історії політичної думки дозволяє нам наблизитися до розуміння стану суспільства на тому чи іншому етапі його історичного розвитку і допомагає краще пізнати перебіг історичного процесу.